

SAFTER ELMAS • “Bi Futbolcu Olursak...”

SAFTER ELMAS 1988 Bitlis doğumlu. İstanbul Şehremini Lisesi'ni bitirdikten sonra lisans ve yüksek lisans eğitimini Ege Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Sporda Psiko-Sosyal Alanları'nda tamamladı. Marmara Üniversitesi Spor Yönetim Bilimleri programında doktorasına devam etmekte ve aynı kurumda araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Başlıca çalışma alanları, toplumsal sınıflar ve spor, toplumsal cinsiyet ve spor, erkeklik psikolojisi ve spordur. Çeşitli kitap ve akademik dergilerde makaleleri yayımlanmıştır.

Bu kitabın telif geliri Karaçay Spor Kulübü'ne bağışlanmıştır.

İletişim Yayınları 2544 • Futbol Kitapları 38

ISBN-13: 978-975-05-2287-1

© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2017, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Nisan Kuyucu

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

KAPAK ve İÇ FOTOĞRAFLAR Burak Ciritçi

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Büşra Bakan

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelicink Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SAFTER ELMAS

“Bi Futbolcu Olursak...”

Futbolda Profesyonellik,
Sınıf Atlama ve Hayal Kırıklığı

*Emekçi anneme ve babama, can kardeşlerime,
Mirza bebeğe ve canımın içi Aydan'a
ve Karaçay'a...*

*Kutsallığı yaratan, öğreten ve yaşatan anaya
sonsuz teşekkürler...
Ömrüm boyunca kutsal ananın verdiği emeğin
borcunu ödemeye çalışacağım...*

*Bir gün,
bir yerlerde ama güzel günlerde
hep birlikte yaşamak dileğiyle...*

İÇİNDEKİLER

Teşekkür.....	13
Sunuş · İLKNUR HACISOFTAOĞLU.....	17
Kırmızı Otomobil.....	23
Giriş.....	33
BİRİNCİ BÖLÜM	
Bourdieu'nun Kavramlarıyla Futbola Bakmak.....	37
Bourdieu'de sınıf.....	37
Futbolu bir “alan” olarak görmek.....	42
Bourdieu'de sermaye ve futbolcunun sermayesi.....	45
<i>Habitus</i> derken: Futbolcunun <i>habitusu</i>	47
Futbolu ve futbolcuyu anlamının yolu: İçeriden bir bakış.....	49
İKİNCİ BÖLÜM	
Dünden Bugüne Profesyonel Futbol.....	57
Modern futbolun doğuşu ve dünyada futbolun profesyonelleşmesi.....	58
Türkiye'de futbolun profesyonelleşme seyri.....	62
Bugünün “sınıf atlatan” profesyonel futbolu.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Futbolculuğun İlk Basamakları	71
Futbola sevdalanmak.....	72
Sosyal ajanlar: Aile ve ahali.....	78
Aile: Anne-baba.....	80
Ahali: Mahalleli, antrenör ve beden eğitimi öğretmeni.....	83

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sınıftan Sınıfa: Değişen-Dönüşen Futbolcu	89
Yükselen basamaklar.....	91
Futbolcunun <i>habitusu</i> olur mu? Evet, olur!.....	98
Mahalledeki Sezer ile futbolcu Sezer ve sembolik sermaye: Statü ve itibar.....	106

BEŞİNCİ BÖLÜM

Hayallerden Geriye Kalanlar	115
Tek yol: Futbol mu eğitim mi?.....	117
Sözleşmeler: Güvencesizlik.....	123
Baskılar: Makinenin işe yaramayan dişlileri.....	134
İlginin azalması: Kaybolma.....	145

ALTINCI BÖLÜM

HiçBir Yere Dönüş	155
Kısa çöp uzun çöp.....	158
Yolun sonu.....	165
Görüşmeci Listesi	169
KAYNAKÇA	171

Teşekkür

Elinizdeki bu çalışma, kitap haline getirilmeden önce Ege Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi'nde "Sporda Profesyonelleşme ve Toplumsal Hareketlilik: Türkiye'de Futbol Örneği" başlığıyla, dört yıl gibi uzun, yorucu ama hisli ve keyifli bir süre sonunda yüksek lisans tezi olarak sunuldu. Futbolculuk hayali olan bireylerin çocukluktan futbolu bırakana kadarki süreçlerde neler yaşadığına dair bir merakın dürtüsünün böyle bir araştırma yapma isteğine dönüşmesinden sonra, bu yolda fikrini ve bilimsel yol göstericiliğini benden esirgemeyen, bir cümlede bile sıkıştığında telefonumu yanıtlayan, e-postasına bakan, evinin kapısını açan, tıkanığım her anda yeni bir yol ve yöntem bulmamı sağlayan ve nihayetinde kitap haline geldiğinde aynı şekilde omuz veren canım dostum, ablam ve hocam olan değerli sosyolog İlknur Hacisoftaoğlu'na minnettarım.

Tezin her aşamasında bana özgür çalışma ortamı sağlayan ve anlayışlı tavırlarıyla bana destek olan değerli danışmanım Ersin Altıparmak'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Üniversite üçüncü sınıftan itibaren Beden Eğitimi ve Spor Yüksek-

kokulu (BESYO) öğrencisi olarak kendi derslerimi ekip sosyoloji bölümünde derslerini takip ettiğim, spor sosyolojisini anlamama çok yardımcı olan, bilgi ve deneyimlerini her soru sorduğumda benimle paylaşan ikinci danışmanım ve değerli hocam Ahmet Talimciler'e saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Araştırmanın nihayete ermesinde en önemli role sahip olan ve gönüllü olarak araştırmaya katılıp en içten şekilde deneyimlerini paylaşan değerli futbolculara ve Çukurova'nın bağı yanık Karaçaylı çocuklarına çok teşekkür ederim.

Futbolculuk hayallerimin sonlanmasından sonraki üniversite eğitimimde beni spor sosyolojisiyle tanıştıran ve okumalar yaptırarak alanı sevdiren, sosyoloji bölümünde derslere yönlendiren ve her daim yanı başımda motivasyonumu yüksek tutan, tezimin bana ait hikâyeme fena halde benzemesinin ayırdayına varmamda yardımcı olan ve aynı yolların dikenli bahçesinden geçen, tozunu yutan, bu deneyimleriyle fikirlerini paylaşan, böyle bir çalışmanın kitaplaşması gerekliliğini en az benim kadar hisseden değerli hocam, dostum, abim ve can yoldaşım Sait Tarakçıoğlu'na teşekkürü borç bilirim. Tezin kitaplaşmasına dair isteğimi dikkate alıp hemen inceleyip kolları sıvamamız gerektiğini söyleyen, özellikle kitabın dilini akademik yazım kalıplarının edilgenliğinden ve sınırlamalarından kurtarma, özgürleştirici ve nefes aldırıcı bir dile dönüştürme ısrarından hiç vazgeçmeyen, kitaba can suyunu damlatan Tanıl Bora'ya müteşekkirim.

Hayatımın her aşamasında, kutsal emekleriyle beni büyüten, yetiştiren ve tüm imkânsızlıklarına, eğitimsizliklerine ve zorluklarına rağmen futbolculuk deneyimimi ve eğitimi mi birlikte sürdürmemi sağlayan, her zaman bana güvenen ve inanan, futbolculuk ve *kırmızı otomobil* hayallerimizi birlikte yaşadığım, hayal kırıklığımda beni yine sınırsız kucaklayarak hayata tutunmamı kolaylaştıran, bir ömür kutsal

emeklerinin borçlarını ödeyemeyeceğim emekçi insanlar, canlarım anneme ve babama; ablama, erkek kardeşime ve eşi Gülcan'a; varlığıyla evde, okulda, işte, sokakta, zihnimde ve yüreğimde beni hiçbir şekilde yalnız bırakmayan, kitabı baştan sona okuyup hatalarımı, tekrarlarımı bulup düzelten canımın içi eşim Aydan'a minnetle teşekkürü borç bilirim. İki bin on altı yılının kavurucu sıcakındaki düğünümüzden bir hafta önce dünyaya gelerek, yakıcı memleket meselelerinden sıyrılıp nefes almamızı ve gülmemizi sağlayan yeğenim Baran Mirza'yı sevgiyle kucaklıyorum...

1 Mayıs 2017, İstanbul

Sunuş

Futbol bugün kuşkusuz küresel bir olgudur ve popüler kültürün başka hiçbir biçimi tutkunları arasında futbolun sağladığı böylesine geniş bir etkiyi sağlamaz; dünya şampiyonaları büyük bir heyecanla takip edilirken, futbol diyarları sayılan İngiltere, İtalya gibi ülkelerin ulusal ligleri küresel düzeyde izlenir ve medya kurumları tarafından yüksek ücretlerle satın alınır. Üstelik oyun sadece izlenmekle kalmaz, yaygın olarak gündelik hayatın bir parçasıdır ve özellikle çocuklukta, futbol –tabii daha çok oğlanlar için– ilk karşılaşılacak spordur. Oyunun yaygınlığının altında yatan sebep Richard Giulianotti'nin de belirttiği gibi büyük oranda basitliğidir.¹ Oyuna dahil olmanız için sadece yuvarlaklaştırılmış bir nesne yeterlidir, bu binlerce liralık bir futbol topu olabileceği gibi, sıkıştırılmış bir kola kutusu da olabilir. Her ne kadar daha yakından bakıldığında çocuğun bu oyuna katılım süreci karmaşıklıksa da, yine de hemen her beden tipinden çocuğun futbol oyununun içinde kendine bir yer bulma şansı

1 Giulianotti, R. (1999). *Football: A Sociology of the Global Game*, Cambridge: Polity Press, s. xii.

diğer sporlara oranla çok daha fazladır.

Bu küresel düzeyde etkiye sahip, tutkuyla oynanan ve takip edilen oyunun bir bilimsel çalışma alanı olarak değerinin oldukça geç farkına varıldığı bir gerçektir. Kendine has bir kronolojisi ve kendi temposu olmakla birlikte, futbol içinde bulunduğu toplumla sürekli bir etkileşim halindedir. Futbola hatta genel olarak spora yakından bakan eleştirel ve derinlikli bir göz, onun sosyolojinin ilgi nesnesi olan diğer toplumsal alanlardan, sosyolojik analiz imkânları sunması bağlamında hiçbir farkı olmadığını çok kısa bir sürede fark edecektir. Cinsiyetlere göre kategorileştirilen bu etkinlik sadece biyolojiye dayandığı iddiasıyla cinsiyetler arası eşitsizliğe meşruluk kazandırırken, üstün bedensel performansı yüceltiyor olmasıyla sağlıklı olmayan beden biçimlerini ötekileştirmenin yolunu açar. Yine “doğallığı” mitiyle sorgulanamazlığı, alanda sınıf, ırk ve etnisite gibi toplumsal hiyerarşilerin yeniden üretimi sürecini güçlendirir ve dahası sporun aşırı görünürlüğü tüm bu süreçlerin toplumsal etkisini arttırır. Yine her ne kadar spor sınıfsal bir bakışla yeterince incelenmemiş olsa da esasında sınıfsal yapı spor içinde önemli bir yer tutar ve performans sporlarında sporcuların sınıfsal kimliğine dair yapılacak bir analiz altsınıf ailelere mensup çok sayıda sporcunun alandaki deneyimine ışık tutar. Böylelikle alanın talep ettiği bedensel performansla sınıfların eğilimleri arasındaki ilişkiye bakarak genel olarak toplumdaki sınıfsal yapıya dair derinlikli bir analize zemin sağlar.

Futbol, sporlar içinde ayrı bir yere sahiptir; büyük bir endüstri olmasının yanında küresel düzeyde etkili yaygınlığı ve içinde bulunduğu toplumun gündelik hayatı içindeki biricik konumu onu bir topluma dair çok farklı olguların analizine kapı aralayan zengin bir araştırma alanına dönüştürür. İcra olunuş biçimi, futbola dair neyin değer gördüğü, futbol

olaylarının toplumdaki yansıması bize içinde olduğu kültüre dair bir rehber, o toplumun esaslarına ilişkin bir çeşit harita sunar. Alandaki aktörlerin deneyimlerini analiz etmek, dahil olduğu toplumun hiyerarşik yapısını belirleyen kategorilere –özellikle toplumsal cinsiyet ve sınıf kategorilerine– farklı bir analitik bakış imkânı sağlar.

Tüm bu etkisine rağmen futbolun sosyolojide bir araştırma alanı olarak ortaya çıkışı ancak 1960'lara rastlar. Bu dönemde futbol toplumdaki işlevi bağlamında incelenirken, 1980'lerden itibaren özellikle İngiltere'de futbol taraftarları/holiganları konusuna Marksistler, antropologlar, sosyologlar ilgi göstermiş ve futbol izleme deneyimi farklı boyutlarıyla araştırma konusu olmuştur. 2000'lerle birlikte bir yandan taraftarlık çalışmaları devam eder, diğer yandan futbol kültürü üzerine çalışmalar hem popüler kültür araştırmalarında hem de yerellik/küresellik tartışmalarında kendine yer bulur.

Yukarıda sayılan çalışma konularına bakıldığında karşımıza çıkan futbolda taraftara dair çalışmaların yani seyredenlerin öne çıktığıdır. Çünkü bu oyunda kendine has bir özellik olarak seyirciler de oyuncular kadar oyunun aktif aktörlerindedir ve elbette sayısı ve toplumdaki etkisi göz önünde tutularak taraftarlar/seyredenler çok sayıda sosyolojik araştırmanın konusu olmuştur. Oysa oyunun aktörleri bir yanda seyirciler, diğer yanda oyunculardır. İzleyicilerinin büyük bir sadakatle takip ettiği bu sporun oyuncularını popüler kültür ikonları olarak karşımıza çıkarlar. Bir gün o ikonlardan biri olmak, futbol topu ayağına değen, biraz da yeteneği olan birçok oğlan çocuğunun hayallerini süsler. Lakin futbolun yaldızlı dünyasının üstünü kazıdığımızda ortaya çıkan aslında Türkiye'nin genel halinden pek de farklı değildir: hayal kırıklıkları, kırgınlıklar, dışlanma ve itilme, sömürünün her tür biçimi...